

Dr. Sketova pisma iz Bosne.

Priobčil J. Wester.

N. ro Šestintrideset let je minilo, da je naša država zadnjič nastopila z oboroženo močjo v sovražno deželo; bilo je to l. 1878., ko je po berlinskem dogovoru pripadla Avstro-Ogrski naloga, zasesti tedaj turški pokrajini Bosno in Hercegovino in ustvariti v teh prevesno od slovanskih kristjanov naseljenih pokrajinah mir in red. Nemalo truda in žrtev je stalo našo vojsko, ki je z nevzdržno silo prodirala v nevarno ozemlje onstran Save in ga končno zavzela.

*u Borštnerju
Hauptmann* Kot spomin na tiste burne dni, ki se ne da do po svojem pomenu primerjati z dalekosežnimi dogodki današnjih časov, a so v njih nastopali slovenski polki in bataljoni za uspeh in čast naše širše domovine, kakor tudi v pričujoči vojni, hočemo objaviti zanimiva pisma, ki jih je bil pisal dr. Sket iz Bosne svojim prijateljema, profesorjema Vinku Borštnerju in Francu Hauptmannu v Celovec. Ta pisma je hranil rajni Sket med svojimi zapiski in listinami; zakaj naročil je bil prijateljema, da mu jih izročita, če se vrne z bojišča, da si jih shrani kot spomin na prestane trude in nevarnosti. Vestno in natančno si je zabeleževal mladi poročnik — bil je takrat 26 let star — vse vtiske in dogodke, kar jih je doživel na bojnem pohodu od Maribora prek Oseka in Broda v Slavoniji na težavnih marših po Bosni noter do Sarajeva in nato še na Romanji planini, kjer je bival tri tedne na četovanju v stražnici (karavli).

Sket je l. 1877. dovršil modroslovne študije na graškem vseučilišču; še tisto jesen je nastopil službovanje kot gimnazijski učitelj v Celovcu; začetkom meseca julija 1878 je postal na graškem vseučilišču doktor modroslovja, a še tisti mesec je bil poklican pod orožje. Kot rezervni poročnik je odšel k svojemu domačemu pešpolku Hartung št. 47 v Maribor. Takrat so šteli naši polki po 5 bataljonov; trije bataljoni Hartungovega polka so bili v Tridentu na Tirolskem; to je bil redovni polk, 4. in 5. bataljon pa sta tvorila nadomestni ali rezervni polk. In baš ta rezervni polk št. 47 je moral kakor tudi kranjski pešpolk fcm. Kuhna št. 17 in koroški pešpolk fcm. Marojčiča št. 7, oditi v Bosno. Takrat se je mariborski pešpolk št. 47 popolnjeval iz cele slovenske Štajerske, tako da so služili v njem večidel sami slovenski fantje Štajerci. Ko je bilo

¹ Prim. moj življenjepis dr. J. Sketa v „Ljublj. zvonu“ 1912, str. 298.

1. 1883. ustanovljenih več novih pešpolkov, se je osnoval tudi nov južnoštajerski (slovenski) polk št. 87, čigar dopolnilni okraj je v Celju. — Dr. Sket je bil dodeljen 19. kompaniji, torej je služil v 5. bataljonu. Ta bataljon je bil dodeljen 3. gorski brigadi šeste divizije, ki je stopila na bosenska tla 29. julija 1878 pri Bosenskem brodu. Poveljnik tej diviziji je bil pl. Tegetthoff. Sedma pehotna divizija pod poveljstvom vojvode Würtemberga je istega dne prekoračila Savo pri Stari Gradiški, dvajseta divizija grofa Szaparyja pa pri Šamcu blizu srbske meje. A tudi na jugu je stopila na hercegovska tla 1. avgusta osemnajsta pehotna divizija, ki ji je poveljeval baron Jovanović. Vrhovni poveljnik vse te armade, obstoječe v celem iz 159 pešaških, oziroma lovskih bataljonov, 30 škadron konjenice, 43 težkih, oziroma gorskih baterij, 27 ženijskih in pionirskih stotnij itd. je bil fcm. Josip baron Filipović.¹

Šesta pehotna divizija je prekoračila 29. julija Savo pri Brodu in je imela nalogo, prodirati po glavni cesti proti Sarajevu. Glavna kolona te divizije je marširala torej skoz kraje, kakor Derventa, Doboj, Maglaj Žepče, Zenica, Visoko do Sarajeva. Peti in tudi četrti bataljon 47. pešpolka sta imela težavnejšo nalogo, ker sta spremljala gorsko baterijo, ki se ni vselej pomikala po glavni poti, ampak je varovala ob strani glavno kolono na maršu. Tod po strmih brdih in težko prehodnih planinah ni bilo nikakih poti, kvečjemu slabe steze; vrhu tega je bilo vreme skrajno neugodno: ali je silno deževalo, ali pa je solnce neusmiljeno pripekalo. Dovoz živil je bil silno težaven, ker ni bilo cest, koder bi se bil mogel trén zložno in hitro premikati. Armadni poveljnik se je izprva nadejal, da bo v petnajstih dneh vsa Bosna pomirjena, a zmotil se je. Šele dne 19. avgusta je zavihrala avstrijska zastava iznad „rumene bastije“ v Sarajevu. Glavno mesto Bosne se je vdalo; a dežela še ni bila pomirjena. Zakaj vstaške čete, obstoječe iz regularnih vojakov in vstaških krdel, so še vedno zbirale in skušale ovirati prodiranje cesarskih čet. Šele ko so padli Bihač (19. septembra), Livno in Klobuk (28. septembra) ter Kladaša (20. oktobra), je bilo zasedanje obeh dežel končano. Avstrijski polki, ki so bili deželo zasedli, so ostali še nadalje v Bosni in Hercegovini, dokler jih niso nadomestile nove vojne čete.

¹ Ti podatki so posneti iz knjige, ki jo je izdala Matica Hrvatska: Dr. Mihovil Mandić. Povijest okupacije Bosne in Hercegovine, Zagreb 1910. — Prim. tudi: Jernej Andrejka pl. Livnogradski. Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini 1878. Celovec 1904—5.

Mariborski rezervni pešpolk št. 47 se je odpeljal iz Maribora ponoči 15. julija in šele 13. novembra se je vrnil v Maribor. In to dobo, počenši z odhodom iz Maribora do srečne vrnitve, je popisal dr. Sket v desetih pismih, naslovljenih svojima prijateljema. Zanimiva pa so tudi tri nemška pisma, ki jih je Sket poslal gospe Eleonori Grabnerjevi v Celovcu.

V naslednjem je objavljenih vseh deset pisem, kakor se glasi njih izvorno besedilo; le v pravopisnem oziru sem nekoliko izpremenil, ravnajoč se po sedaj običajni pisavi, dasi sem marsikatero oblike, lastne štajerskemu narečju, nalašč pustil neizpremenjene. Stvari, ki so nebistvene ali čisto zasebnega značaja in vsled tega ne sodijo pred širšo javnost, sem izpustil, dotične vrzeli pa sem označil s pičicami. Ker je tudi v treh nemških pismih marsikaka opazka, ki pojasnjuje ali popolnjuje slovenska pisma, sem dotične odstavke poslovenil in jih objavil kot dostavke k slovenskim pismom.

I.

Novo Topolje, ob 7. zvečer v nedeljo
21. julija 1878.

Dragi mi prijatelj!

V oddaljeno zemljo slavonsko me žene usoda; poglej na zemljevid in premeri planjavo, ki smo jo z železnico in nato peš prekoračili. Lep del avstrijske države! — Kakor sem Ti že naznanil, smo oddrdrali proti južni meji okoli polnoči med 15. in 16. julijem. Dospeli smo v Kanižo ob 9. zjutraj in tam je moštvo južinalo pri etapni komandi, mi častniki pa in drugi, ki so imeli kaj pod palcem, v restavraciji na kolodvoru...

Ponočna vožnja iz Maribora mi ni bila ljuba. Ob 8. zvečer v ponedeljek je naša kompanija, in tako tudi druge, morala nastopiti, kajti bati se je bilo, da bi se vojaki ne razšli, pijani in žalosti pobiti. Naš peti bataljon je ob 10. zvečer korakal od Glavnega trga proti kolodvoru, spremljan od prebivalstva mariborskega in od tužnih in plakajočih staršev, žen in otrok, prijateljev in znancev, prijateljic in ljubic. Godba mu je svirala na težki in dolgi pot, morda zadnji pot. Zunaj kolodvora je stal celo uro in pričakoval čas, ko se odpelje 4. bataljon. Ta oddrda ob 12. ponoči. — Slovo je bilo žalostno; srce mi je trepetalo, ko sem videl, kako ljubeznivo in zopet žalostno poljublja mož-vojak zadnjič svojo ženo in otroke, svoje starše in prijatelje. To je bil jok in stok! Za me je bila ločitev

lahka, kajti moj oče so se že v nedeljo od mene ločili, prijateljem pa sem v slovo roko stisnil in izrekel upanje, da se še enkrat vidimo. Kolodvor je bil napolnjen ljudi, da se je vse trlo. Godba je igrala popotnico in naš bataljon in z njim slovenski fantje so se odpeljali vriskaje in pevaje iz Maribora v temno noč proti Ogrskemu. Jaz sem se kakor drugi vlegel in spaval, dokler me ni jutro solnce na ptujski postaji zbudilo.

V torek, 23. julija ob treh popoldne.

Ob 4. v jutru zagledamo Ptujsko mesto. Prvi (4.) bataljon nas je tam pričakoval in tudi tam za nami ostal. Veliko ljudi je bilo na kolodvoru. Prinašali so popotnico svojim ljubim. Mi odrinemo. V Čakaturnu (Čakovcu) smo imeli pol ure odpočitka. Tam sem videl nekaj kmetov ljudi in sem jih takoj nagovoril; govorili so dobro slovenski in tudi mene so dodobra razumeli. Za naprej sem se kolikor mogoče brigal za jezik, ki ga govore deželjani, skoz katerih kraje se vozimo. In glej, našel sem, da se do Kaniže vedno slovenski govori in le slovenski razume. V Kaniži sem povpraševal, kateri jeziki da se tam umejo, in povsod so mi odgovarjali, da trije, in sicer madžarski, hrvatski in deloma tudi nemški, kajti tam v mestu so večidel Židovi. Jaz sem govoril v krčmi slovenski in razumeli so me jako dobro; bili so priljudni in prijazni ljudje.

Odhajajočim iz Kaniže proti jugu se nam je nudil lep prizor. Najprej smo srečali belgijski polk iz Gradca. Nastalo je vriskanje in veselje, ko sta se oni in naš polk srečala, da ni bilo ne konca ne kraja. Bili so Štajerci in človek je takih ljudi, kakor so naši, in lahko vesel; ljudje so zares koreniti in jaki in čili.

Peljemo se dalje. Najpoprej se nam prikaže Legrad in izliv reke Mure v Dravo. Lepo in veličastno teče slovenska reka Drava. Prehvaliti je človek ne more. — Na potu srečamo konjikov in madžarskih pešcev dva železniška vlaka, ali glej, ni bilo slišati glasu od nikogar, ne veselega, ne žalostnega; kar nemi so se ljudje srečavali. Meni se je to čudno zdelo, ali razumljivo je, kajti vojaška suknja in obleka še ne storita prijateljstva in prijaznega združenja; to obstoji v drugih, Tebi itak znanih pogojih.

Celi pot do Barča govorijo ljudje slovenski(!), kakor sem lahko razvidel po železniških uslužbencih in po kmetem ljudstvu. Hiš nas je malo srečavalo; le neizmerno polje se je izgubljalo pred našimi očmi; jako lepo je vse obdelano; vse je požeto s poljedelskimi stroji in vse skupaj zloženo; zmlatili torej še niso

ničesar. Koruze je strašno veliko; na pol ure se človek pelje in ni drugega nego koruza, lepa in visoka, ter obeta obilo vagonov kmetu zaželjenega živeža. Ako tudi naši kmetje precej veliko koruze sejejo, vendar ni to nič proti ogromni, s koruzo posejani hrvatsko-slavonski planjavi . . .

Ob 10. uri gremo dalje. Noč je razprostrla svoje temne peroti čez nas in speči smo drdrali proti Oseku. Več zanimivih krajev in mest nisem mogel videti; to vselej obžalujem. Zjutraj ob 4. uri sem se predramil; svet je bil kakor poprej: vse je bilo ravno kakor miza. Samo pšenica požeta, koruza lepo uspela, tam pa tam močvirnata zemlja se nam je prikazovala. Ob polušestih smo dospeli do Drave; prekoračili smo jo, občudovaje velike parobrode in pre-mišljevaje, kako da je zamogla Drava, pri Celovcu in Mariboru še tako majhna, postati tako ogromna in silna.

Ob 6. smo peš korakali proti Oseku od kolodvora, kjer smo defilirali pred generalom. — Moja stotnija je dobila prebivališče v „Ilirskem sokaku“ — tako se tukaj zove ulica. Jaz sem imel s častniškim namestnikom Miheličem eno sobo. Zadovoljen sem bil. Ljudje so jako prijazni in kot take jih hvali ves polk in vsi oficirji. Prebivalci mesta so Slavonci; nekateri znajo tudi „njemački“ govoriti, ali le za silo. — Veselo so nas sprejeli, kajti upajo od nas raznih reči. Veseli so posebno bili, ker je naš polk znal občevati z njimi; kajti lahko se razumejo, izvzemši nekatere ogrske in turške besede. Razvidelo se je, da slovenski jezik zamore več nego se mu prisvaja. Nemci v polku so se čudili, da mi vse tako dobro razumemo, in so nas rabili kot tolmače. Zares, to je slovanska in posebno za naš polk — slovenska ekspedicija.

Ljudje ljubijo svoj narod in se tudi z njim ponašajo. Gospa, kjer sem bival, je imela moža, ki je bil od mladih nog znan in v prijateljski zvezi z biskupom Strossmayerjem. Hitro so nas nanj opozorili. Nahajajo se po hišah podobe, predstavljajoče nam ustaške vodje, kakor tista v celovski čitalnici. Seznanil sem se tudi z nekim učiteljem, prav narodnim človekom. — Ostali smo tam v sredo in četrtek (17. in 18. julija), pogledali si mesto ter občevali in se zabavali z ljudmi. Mesto obstoji iz treh delov: Dolenje mesto, trdnjava in Gorenje mesto. Mesto je umazano in tako tudi ljudje; izbe so tam pa tam jako lične; hiše so večjidel nizke . . .

Težko smo vzeli slovo od Oseka; kajti slovansko gostoljubje smo tamkaj zapustili. Odšli smo v petek (19. julija) zjutraj ob 6. proti Vuki po cesti Osek-Brod. Prahu neizmerno veliko; vročina

in pekoče solnce neznosno. Prvi dan smo korakali nad 22 kilometrov. V Čepinu smo imeli prvo postajo. Ob 11. uri smo dospeli v Vuko, malo, umazano slavonsko vas. Strašna je bila hoja, prah skoraj do členka; žeja neznosna. Obloženi smo jako, častniki kakor možje, kajti mi nosimo: revolver, „Feldflasche“, „Juley-Tasche“ in plašč „en bandeueliere“. To prokleta teži! Koliko pa ima mož, Ti je itak znano. Vrhu tega mora še nositi najpotrebnejši živež s seboj („den eisernen Vorrat“) za dva dni — in toliko kotličkov in lopatic je še zraven, da ima vsak nekaj navrška, njemu neljubega. — Bolnih je bilo jako malo. V Vuki je bilo žalostno: nič jesti in piti, niti jajc, niti mleka niti krompirja. V oficirski krčmi — dve krčmi sta bili po židovih ustanovljeni — je bil košček mesa po 40 krajcarjev in mal košček pečenke tudi 40 krajcarjev. Prikuhe ni bilo mogoče jesti. Ta hudičev gospodar bi bil zaslužil na veke obešen biti. Ljudje so vsi spali pod milim nebom. Častniki so imeli proste izbice; v eni hiši jih je bilo po deset in spalo jih je več v eni postelji. Slabo življenje! —

Ljudje govorijo nam vse razumljivo. Noša je bela, hlače so široke. Ljudje so mirni in brez življenja; bojijo se. Mili Bog! Boljšo usodo pričakuje in jo tudi zasluži narod slavonski! — Zemlja je rodovitna in zelo posejana, ali zadosti ne. Po celo uro smo korakali, ko ni bilo hiše videti. Vasi so strašno daleč narazen. Vse je le ravnina in solnce strašno pripeka. Vojak skoraj ne more korakati.

V soboto ob 6. zjutraj se napotimo v Djakovo, v stolico biskupa Strossmayerja. Sedemnajst kilometrov je bil ta pot dolg, nekaj manj nego v petek, ali peklenški! Cesta ni jako dobra, prahu strašno veliko; vse le ravnina; nobenega gozda in hladnega vetra. To je bilo mučno! Odpočili smo se tam na neki celini; ob vsem potu ni bilo skoraj nič hiš. Le proti Djakovu so se prikazovale in gozdje Strossmayerjevi so nam oznanjevali njegovo bogastvo. Ob 11. uri dospevši trudni in žejni v Djakovo, smo se malo odpočili in si iskali živeža; hitro smo si dušo privezali. Ljudje so prijazni in kristjanski.

Djakovo je trgovišče. Ljudje govore skoro samo slavonsko in nas, kakor mi njih, dobro razumejo. Prijazni so in hvale vredni. Imel sem lepo sobico in prvikrat sem dobro spaval. — Trg je poln prahu; vroče je strašno. Mi nismo navajeni take vročine in nam hudo de. — Cerkev, ki jo je dal zidati tukajšnji kapitelj, je jako lepa. Veljala je že dozdaj neki 5 milijonov goldinarjev. — Znotraj je šele strop dogotovljen in obok pri prvem oltarju. Videl bi jo

rad, ko bode izdelana; postala bo kras celega krščanskega sveta in znak slovanske zmožnosti in Strossmayerjeve blagodarnosti.

V nedeljo 21. julija smo namesto v cerkev ob 6. uri zjutraj že korakali zunaj Djakova proti Novemu Topolju. Pot je 22·6 km dolga. Slutili smo težavo in jo tudi občutili pri tej vročini. V vasici Dragotinu smo v nekem sadnem vrtu počivali. Veliko je bilo sadu, ali nezrelega, tako da so nekateri dobili hudo grižo, ko smo dospeli v Topolje. — Po poti se ni dobilo nič piti. Sam nase se je smel zanašati človek, od marketenderja je bilo težko kaj dobiti, ker ga obiskuje cel polk. Po trudni in hudi poti smo dospeli brez vsakega počitka ob 12. uri v Topolje, ne opazivši poprej nobene hišice in hiše nego v Topolju. —

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru. Urejuje Anton Kaspret. 1914. 11. letnik, 1. snopič.

Prvi snopič, ki je pravkar izšel, je vreden naslednik prejšnjih zvezkov, ki smo jih opetovano pohvalno omenili. Na čelu čitamo Glonarjevo publikacijo iz literarne zapuščine R. G. Puffa, profesorja v Mariboru (1831—1864), Nemca po rodu, ki pa je prišel v tesne literarno-kulturne stike s Slovenci in Hrvati. Iz l. 1838. je ohranjenih več pisem, ki mu jih je iz Gradca pisal njegov bivši dijak Davorin Trstenjak. Mladi Trstenjak nam nikjer dozdej ni bil tako beletristično-nazorno naslikan, kakor se je upodobil sam v teh par listih prof. Puffu. „Ich lebe und wirke, kämpfe und gewinne, zertrümmere und baue wieder auf . . . Groß bin ich wie eine Tanne in den Urwäldern unseres heiligen Pachers“, njegova flanerija po graških predmestnih gričih itd., tak je bil Davorin Trstenjak kot fizik v Gradcu. Komad takratne polonofilije in helenofilije nam gleda iz njegovih pisem Puffu, ki je hotel na Grško in se je učil nove grščine, da bi dobil tam službo; seveda pesnik Kaltenbrunner ga je opozoril tudi na prozo grške avantiure, istotako pesnik Seidl, češ, „ich mag mir wohl von Hellas gern erzählen lassen, mag es dulden, wenn man mich mit Schilderungen seines blauen Himmels blau anlaufen läßt und mir den Sand seiner Wunderufer blendend in die Augen streut, aber ich wollte doch lieber meine Kontumazzeit in Capo d'Istria's Mauern aushalten, als in Capodistrias Präsidentsitze.“ (Grof Capodistria je bil guverner Grške.) Posebno navdušuje se pa Trstenjak za poljski jezik in literaturo, najbrž pod vplivom graškega Miklošiča, ki je marljivo gojil poljščino. V ozadju pa je seveda osvoboditev Grške in poraz Poljske. — Kakor dr. Glonarju, se zdi tudi meni verjetno, da se je dr. Puff podvrgel izpitu iz slovenščine zlasti iz skrbi za eksistenco — pri kom ali kako se je pa učil? Morda mu je šel na roko lembaški Cvetko? Kakor stokrat sicer pa se je iz tega osebno motiviranega interesa razvil čisti interes za stvar samo, ki je za tisto dobo tem umljivejši, ker so se Wartingerski duhovi radi obračali baš k zapuščenim na-

Dr. Sketova pisma iz Bosne.

Priobčil J. Wester.

(Dalje)

Topolje obstoji iz Novega in Starega Topolja. Obedve vasi sta dobro četrť ure oddaljeni ena od druge. Do Save je samo pol-drugo uro. Jaz je še nisem odtod videl, ali kaže se, da jo v nekaj dneh prekoračimo.

Moštvo je po šupah in skednjih raztreseno. Častniki imajo svoje izbe, eden eno, ali tudi dva, kakor pride. Jaz sem s svojim stanovanjem zadovoljen. Imam sobico in postelj; seveda je izba samo z ilovico potlačena, ali to nič ne de: počije se v njej človek jako dobro. Nočem tožiti, kajti mislilo bi se, da nisem truda navajen, ali aktivni častniki se pritožujejo z menoj vred in moja nezadovoljnost je opravičena. Pri vsem tem sem pa vedno še zdaj čil in zdrav, in ako tako zdrav domu v Celovec pridem in začnem mirno in blaženo delovanje, hočem prvo čašo posvetiti svojemu zdravju in svidenju s prijatelji in znanci . . .

Pišem zaradi tega obema obenem, ker mi čas ne pripuščá več pisati. To je prvo pismo na potu in še to je skrpano. — V ponedeljek, namesto da bi počivali, smo vežbali, da nam je kri tekla. V jutru ob petih smo odšli na vežbni prostor. Vrnili smo se ravno ob enajstih pred poludnem. Popoldán ob treh smo zopet šli in se vrnili ob sedmih zvečer. Zdaj pa glej, ali je mogoče delati kaj pametnega! Tedaj deset ur na dan biti v strašni vročini na cesti in vežbnci ni kaj malega. Danes nas je brigadir, generalmajor Müller iz Gradca, pregledoval in njemu gre hvala, da smo se popoldne od pete do šeste ure bavili z ljudmi in jih v streljanju poučevali. Danes je belgijski polk mimo nas naprej proti Savi marširal; včeraj je šel polk Marojčičev. Vse je razdeljeno in samo čaka še na povelje, Savo prekoračiti. V kakem smislu, v prijateljskem ali sovražnem, jo prekoračimo, se pri nas ne ve, ali pripravljamo se na vse. Tako je stvar zdaj v torek ob osmih zvečer. Sedim na vrtu med kropivami, na stolu imam pisalno pripravo.

Ljudje so tukaj jako ubožni, nimajo nič pripravnega. Častniki imamo sami svojo kuhinjo. Ljudje se Turka bojijo, in neki tukaj prebivajoči Bošnjak se je izrazil, da rad umrje, ako vidi, da mi Turkom tako zapovedujemo, kakor oni poprej Bošnjakom. — Vera

je grška in sicer nezedinjena. Pop je jako dobra duša. Ena krčma je in še ta je v čifutovih rokah.

V sredo 24. julija ob polštirih popoludne zopet nadaljujem. Danes se pri nas govori med častniki, da se je brigadir izrazil, da tretja brigada, med katero spada tudi naš polk, prva Savo prekorači in pod našim pokroviteljstvom in našim ognjem sledijo drugi oddelki. Težko pričakujem trenotka, ko vzdignemo našo zastavo in jo posadimo v turško-bosensko zemljo. Sablje in meči vsega polka se brusijo. Mi se pripravljamo. Vadimo se vedno v „razstreseni bojni službi“ in v streljanju. Govori se, da že v soboto Savo prekoračimo, ali pa 4. avgusta. — Ako se mi potem priložnost pokaže, hočem pisati, kako se mi je godilo in koliko Turkov je moj oddelek požgal. Pod mojim poveljem jih je vsega skupaj 58 mož, skoraj sami Slovenci.

Obžalujem, da nimam priložnosti več spisavati záse in drugim. Občeval bi rad veliko z ljudstvom, ali časa pomanjkuje, ker zjutraj smo na vežbnici, popoldan pa zopet streljamo ali vežbamo.

Vojaško življenje je za vse mučno. Denarja malo, dragoča velika. Častniku denarja pomanjkuje; kako bi ga možu ne, ki ima na dan jako malo zaslužka! Zdaj v Topolju še nimamo nobene priklade. Preprosti vojak veliko trpi; ako pa sliši in čuti še vrh vsega hudo ravnanje in slabe priimke, ga to še huje peče in prva bolečina se po desetkrat poveča. — Bolnih je jako malo. Moja kompanija je po treh potih imela samo kakih pet. Slovenec je zares korenit; on lahko hudiča pretrpi in zares ga hvali vsaka duša. Zato me boli beseda, ki se je izrekla, da se mora po vežbanju iztrebiti lenoba „dem windischen Volke“

V kratkem pričakujem od tebe in od B. precej dolgo pismo. Napis: civilni in vojaški značaj; Hartung Rs. Regmt. 47. bei der 3. Gebirgsbrigade der VI. Truppendivision. Tako ostane vedno napis. Vsem prijateljem in znancem moj pozdrav; blagovoli jim naznaniti, da še živim. Presrčen pozdrav obema soprogamma! Zdravstvujta!

II.

Kotorsko, 3. avgusta 1878. —
Soboto ob 9. predpoldne.

Dragi prijatelj!

Zadnje pismo si, kakor mislim, že prejel. Tega mi sicer nič ne spričuje, ali pretekel je čas, ki bi mi že bil moral to dokazati

in mi naznaniti, kako se pri vas na Avstrijskem godi. Vzemi zemljevid v roke in spremljaj me v duhu na mojem potovanju!

Petindvajseti, 26., 27. julij je pretekel pri navadnem vojaškem delu mirno in še kaj hitro. Imeli smo v soboto povelje, se za odpotovanje pripraviti in pripravljeni ostati. V nedeljo, 28. julija, je bil zopet dan, ko smo vsako minuto pričakovali povelja se odpraviti. Vasi nismo smeli zapustiti. Kako se nam je v tej vasi godilo, sem že naznanil. Ako si pa hočeš zdanje naše stanje ogledati, si samo misli, da smo biti tam v Topolju „nobel ljudje“. Živeli smo kakor grofi proti zdanjemu življenju.

V ponedeljek smo odrinili; ali poprej, ko nadaljujem in slovo vzamem od Topolja, zdaj mi ljube vasice, naznanim, da se mi je ^{za božjo} posrečilo v nedeljo pri službi božji grško-orientalskega obreda biti in opazovati njihov obred, ki se lepo in razumljivo v cerkvenoslovanskem jeziku obhaja. Cerkev je mala, jako slaba. Trije zvonovi so trikrat vabili v cerkev. Domačih ljudi ni nič prišlo, ker so naši vojaki večidel cerkve sami zavzeli. Sramovali so se domačini priti k službi božji. Jaz sem jim očital njihovo hladno kristjansko življenje, ali ženske se smejó; pop jim nikakor tega ne očituje, kar ni dobro. Cerkev je polna slikanih podob; oltarja pravega ni, temveč samo miza. Kadilo se je več nego šestkrat pri službi božji. Peva in odpeva se vedno in v tem obstoji večidel ves obred. Tudi blagoslovilo se je ljudstvo s kelihom, napolnjenim z božjim kruhom. Ta neopresni kruh se je potem razdelil med vojake in jaz sem posebno velik košček prejel kot edini častnik v cerkvi.

Pop je prijazen človek. Nazadnje je bil krst. Jako čudno se obhaja, čez pol ure trpi. Dekle pol leta staro se je krstilo. Poprej so ga do nagega slekli, potem ga je pop mazilil in nazadnje kakor mačko v roko prejel, vzdignil in vsega kar nagega z vodo polil, da je vreščalo, kakor da bi ga živega drl. Nazadnje so se mu na treh krajih lasje porezali in konec je bil. Med tem pa se je vedno molilo: „Gospodi, pomiluj!“ i. t. d.

Nedelja je pretekla. V ponedeljek 29. v jutru ob treh je prišlo povelje. Trobilo se je „Vergatterung“ in odmarširali smo ob 1/2 4. v jutru proti Brodu. Trg Garčin, skoz katerega smo korakali, je precej lep. Tam so bili graški Belgijci po hišah naseljeni. Kraj je raven in lep. Hiše so jako redke; po dve uri človek maršira, ali hiše se ne vidijo, tako redko je vse naseljeno. Strašna vročina nas je tlačila, žeja mučila. Ob 1/2 12. smo prišli v prosti tabor; cela brigada je bila skupaj. Vode je zmanjkalo in v mesto Brod smo morali po njo pošiljati.

V torek, 30. julija, smo bili namenjeni ob 6. uri zjutraj odriniti. V ponedeljek, 29. julija, se je prekoračila Sava in z njo avstrijska meja ob 5. zjutraj. Jaz, kakor iz pisma razvidiš, nisem bil navzoč, ker smo ta dan šele iz Topolja odrinili. Godba je svirala in krepko se je korakalo čez most, stavljen na plavih. Onkraj Save je pričakovalo mnogo ljudstva našega poveljnika in avstrijskih vojakov. Poklonilo se je poveljniku zvečer in mu izreklo slovesno svojo pokorščino. Vojaki, stopivši na bosanska tla, so klicali „hurá“ in vse je bilo veselo. Proklamacija se je prilepila na hišne stene.

Mi smo 30. julija odšli iz tabora pri Brodu. Ob 5. uri zjutraj je začela divizija korakati prek Save. Moj bataljon je imel posebno nalogo: dve kompaniji sta bili „Nachhut“ (zadnja straža), dve pa „Seitenhut“ (bočna straža). Jaz sem bil pri „agmen novissimum“. Prišli smo (2 komp.) ob 1/28. v mesto do mosta; trën se je počasi čez most premikal in stoprav ob 1. popoldne smo mi kot najzadnja straža celega trëna prekoračili most. Klicalo se je trikrat „Živio“! Potem smo se zraven avstrijske zastave postavili; nato se je prezentiralo in trikratni „hurá“-klic je donel iz turške v avstrijsko deželo. Korakali smo skoz turški Brod; to je precej velika vas ali trg. Prvikrat smo gledali turške hiše in turške ljudi. Turških trgovcev je veliko tam. Žensk se malo vidi; nekatere so prav lepe. Okna so zadelana in le tam pa tam luka kako žensko lice skoz nje. Hitro se spozna, kje da je kakov „harem“, ki ga nam je prepovedano obiskati. Čez trg smo prav živahno z „živio“-klici in slovenskimi pesmimi korakali. Ljudje so nas čudno ogledovali.

Solnce je strašno pripekalo. Vročina je hotela ob 3. popoldne vse uničiti. Naši ljudje so izvrstno marširali. Zvečer ob 9. smo šele prišli v Lužane, malo vasico na cesti med Brodom in Drvento. Tam na polju se ustavimo in tabor napravimo. Jesti in piti ni bilo nič. Vojaki niso nič kuhali in tako je bilo vse lačno; nikjer ni bilo naših багаžnih voz. Ob 10. zvečer pride strašna ploha. Teklo je prek in prek; pod nami, ki smo pod vejevjem ležali, je tekla hladna vodica. Neprijetna seveda mi je bila, ali kaj si človek hoče! Ob 12. smo vstali, ko je dež ponehal, in smo se začeli sušiti in greti pri ognju. Ob 1. po polnoči pride šele naš „Bagagetrain“, od katerega smo dobili mesa in riža. Kuhalo se je šele prihodnji dan, v sredo, 31. julija; ta dan, v torek, smo bili brez kosila. Posušili smo se do dobra. Ali glej, okoli ognja se poležemo in mislimo malo spavati: dež ali huda ploha zopet prihruje in mi, mokri kakor poprej, smo stali okoli ognja kakor mokri zatrohneli štori v šumi, kajti ležati

ni bilo mogoče. Cesta je postala strašno blatna, vozovi se niso mogli naprej pomikati, ker je voda eden most pred Dervento odnesla. Vsa „bagaža“ je bila na cesti čez noč in naš polk v taboru pri Derventi ni dobil ničesar. Polk Marojčić je prevrgel tri svoje vozove in v sredo so jih pomagali vzdigavati naši vojaki.

V sredo je bil prost dan, dan počitka. V četrtek, 1. avgusta, smo šli v jutru v tabor k svojemu polku pred Dervento. Čuden pogled je bil v taboru; cela divizija se je tukaj utaborila. Ker je bilo vreme jako slabo, je bil prihodnji dan, petek 2. avgusta, počitni dan.

Derventa je malo mestece. Hiše so ločene ena od druge. Vse je nizko, ometano po turški šegi. Tri mošeje so tam. V soboto smo korakali skoz mesto proti jugu. Razprostirala se je pred nami lepa dežela. Hrib se vzdiguje čez hrib; njive se bleščijo med gozdi, ki se daleč ter na vse strani razprostirajo. Les ni velik, samo malo grmovje se šopiri po hribih. Zemlja je zlo rodovitna in bi dosti pridelkov donašala, ako bi jo bolje obdelovali, gozdove potrebili ali izsekali, vinograde nasadili in deželo obljudili. Lep pogled, ali tudi žalosten pogled! Po dve, tri ure lahko korakaš, da tudi pol dne, in ni hiše ter človeka videti. Dobiti ni nič, niti jesti, niti piti, tudi vode ni. Zdaj je deževalo in tako so nam potoki grdo, kalno vodo ponujali.

V petek smo prišli po strašno hudem maršu do Kotorškega ob 4. popoldne. Tu smo si nekaj skuhalo in se malo okrepčali. Jaz sem prevzel namesto malo bolnega častnika svoje kompanije inšpekcijo. — V soboto smo korakali dalje proti Doboju, ob 1. popoldne smo odšli in prišli tja zvečer ob 9. uri. Naša 19. kompanija je imela veliko dela. Bila je kot prednja straža na maršu, zvečer pol kompanije taborska glavna straža; jaz sem bil poveljnik. Druga polkompanija je šla pa kot „Vorposten“ v službo. V Doboju še ni bilo sovražnika videti. Iskali smo ga, ali vsi so se nazaj pomaknili, potem ko so eno konjiško eskadrono na pol pobili in ujeli. Zasačili so jih Turki in razgnali na vse kraje; kakih 60 jih ni več prišlo nazaj. Več so jih ujeli, slekli; nato so jim pa naši ušli, ako ne vsi, pa vsaj enega so celo nagega donesli nazaj.

V nedeljo smo šli dalje, na levo stran kot „rechte Flanken-deckung“ proti Tešanju. Pot je bil strašen, ker je bilo zelo deževno. Korakali smo do kolena v blatu in v vodi. Čez potoke ni bilo brvi, temveč korakali smo prek kakor svinje. Popoldne smo prišli blizu Tešanja. Dve uri daleč so nam prišli naproti „kaj-

makam¹ in njegovi znanci ter prijatelji ter so se nam vdali in poklonili. Proti večeru ob 8. smo marširali skoz mesto in popevali slovenske pesmi.

Ob 9. zvečer smo prišli v tabor. Ne jesti, niti piti nismo imeli ves dan. Zvečer se je klalo in nato kuhalo. Tudi tukaj ni bilo brez dežja. Prišla je ploha in nas vse tako premočila, da smo bili mokri kakor miši. Celo noč so bili na nočni straži in celo noč je deževalo.

V ponedeljek smo korakali proti vasi Caglovica čez visoke hribe. Ni skoraj mogoče korakati. Nobeden voz ne more tam peljati, temveč vse se mora naložiti na konje, ki nesejo živež in vse. V vasi Karaglija smo ostali s petimi bataljoni. Peti bataljon je odkorakal dalje proti mestu Maglaju popoldan ob dveh. Ob 4. uri popoldne je prišel do bližine imenovanega mesta. Tukaj so se bili zbrali Turki in se zoperstavili glavni koloni. Naš 4. bataljon jih najde v boju; prime jih na levi strani, ravno ko so hoteli ubežati in jih zopet nazaj porine proti glavni koloni in reki Bosni. Hitro so jih premogli. Sedem jih je naš bataljon ujel, dve zastavi so vzeli, več orožja in druge ropotije, kakor nekaj konj i. t. d. Sedem ujetnikov so takoj ustrelili pri Bosni. Med njimi je bila babura, kakih 70 let stara, ki jim je donašala streliva. Tudi ta je ustreljena padla v Bosno. Častnik Fras je bil priča, ki je zbral ljudi za postreljenje. Komandant Filipović je neizmerno pohvalil ves polk Hartung in ga čez vse povzdignil. Mi imamo ta dan (5. avg.) enega mrtvega in dva ranjena.

Bataljon je nazaj dospel v torek, 6. avg., predpoldan. Čez noč od 5. do 6. avg. smo se dobro stražili; alarmiralo se je ob 4. uri ponoči. Jaz sem vojne nočne straže od 9. do 1/21. obiskaval. Ko se vrnem in do niti moker slečem, se oglasi pok za pokom; mi se vzdignemo, oborožimo in čakamo. Krogle so letale nam prek glav, ali hitro je vse ponehalo in potihnilo. Postavili smo se na priličnem mestu in čakali do polpete ure; nič ni prišlo. Mi odidemo. Kakih 20 mož je neki streljalo na stražo. Ob 10. zjutraj se je zopet alarmiralo, ker se je javilo, da se je pomaknilo kakih 50 mož mimo tabora v bližnje pečine in loge. V torek, 6. avg., je bil dan počitka.

V sredo, 7. avgusta, smo šli ob 5. zjutraj proti Žepčam čez gore, ki leže med Tešanjem in Žepčami. Težka je bila pot; strašno polzko in strmo. Ob 10. uri pridemo na neko brdo, s katerega se je videlo v vas Novi Šeher. Tam se je neki zbralo okoli 400 Turkov. Osemkrat se je ustrelilo s kanoni v vas. Turki so se

¹ Kajmakam je okrajni glavar, nekak turški veliki župan,

umaknili. Mi smo po eni uri korakali skoz vas. Prišli smo na mali hribček okoli poldvanajste ure. Kar naenkrat zagledamo kakih 2000 korakov oddaljeno marširati turško kolono. Tromljala je in glavni koloni nasprot korakala. Polkovnik zapove kanonirjem, ki so imeli na konjih svoje kanone, ustreliti na kolono. Ko se to zgodi — bilo je $\frac{3}{4}12$. — se oni koj oglasijo in začnejo na nas streljati. Reče se, da jih je bilo okoli 3000. Začeli smo se postavljati in streljati. Huda je bila. Krogle so strašno žvižgale čez naše glave. Skraja je mrzel pot oblival človeka. Trepetalo je truplo, tresel se život, glavo smo k zemlji tiščali, ko so krogle mrtvaške pesmi pele. Na levi, na desni so se razprostirali in na nas pokali. Na 300 korakov so se na nekih krajih približali. Mi smo jih odganjali kolikor mogoče.

Bilo je 1. popoldne. Kanoni so dobro streljali. Ker smo mislili, da nimajo Turki kanonov, smo bili celo sigurni. Ali motili smo se. Kakih 20 korakov za kanoni je bilo skupaj več častnikov, kakor polkovnik, adjutant, trije stotniki, trije nižji častniki. Tudi jaz sem bil s svojim stotnikom med njimi, ker je bila naša kompanija sprva v rezervi. Krogle so strašno žvižgale, ker smo okoli bili celo v ognju. Naenkrat prileti šrapnel-krogla iz turškega kanona in pade 6 korakov za nami na zemljo; k sreči se ni raznesla. Druga prileti in pade med našo kolono. Ranila je kakih 8—10 kar naenkrat. Nastal je krik in stok in jok. Več drugih je bilo tudi kaj ranjenih. Nadčastnik Kubin, je zadet v glavo, koj padel in eno uro pozneje umrl. Meni je po njem jako žal. Tudi jaz sem mislil, da moram ranjen ali mrtev iz boja priti, ali danes je bila sreča na moji strani. Tretji šrapnel je padel med konje, ki so nosili naše brašno. Eden je koj obležal. Mi smo se hitro razprostavili in začeli streljati. Na desni strani nam je slabo šlo, seveda je bilo sovražnikov dosti več nego našega polka. V pravem trenutku pa pride glavna kolona, prime na levi strani sovražnika, ga porine nazaj in nam delo olajša. Na desni strani se mi pomnožimo in koj smo Turke iztirali z dveh hribov in jih zasedli. Med bojem je nastala strašna nevihta, bliskalo in grmelo je neizrečeno. Lilo je, kakor da bi se bilo nebo odprlo. Streljanje med tem poneha, Turki se odmaknejo nazaj, mi pa čakamo pod milim nebom, da se zvedri. Nato smo se koj napotili in šli naprej brez tornister. Med tem časom prime na levi strani 27. lovski bataljon Turke, jih porine nazaj in na gori pred mestom Žepče, kjer so se bili zbrali okoli svoje „kule“, zelo s puškami pozdravi. Boj je bil hud, kakor se je videlo. Streljalo se je neizmerno. Lovci Turke obidejo in jih ulovijo 368 čudno grdih in

zlobnih ljudi. Orožje so odložili; bilo je dvojno. Imajo vse dobro urejeno. Sovražnik obstoji iz raznih življev; regularni in neregularni vojaki so bili skupaj. Turški sultan je neki razpustil svoje vojake. Ti pa se niso hoteli raziti, temveč so se z nezadovoljnimi Turki (vstaši mahomedanci) zedinili in se obrnili proti nam.

Ob 6. zvečer je vse potihnilo. Ob 1/27. smo prišli do tiste barake, kjer so bili vsi zbrani. Dobro je bila osigurjena. Naš polk se je zdaj lahko šopiril gori okoli barake. Napravimo ogenj in se malo posušimo. Po hudi bitki imamo 3 mrtve, 34 ranjenih, poprej pa enega mrtvega in dva ranjena. Vse nam je čestitalo k našemu hrabremu obnašanju. Generali so se neki izrazili, da hočejo cesarju samemu naznaniti, koliko smo že mi storili in kako hrabro smo se obnašali.

Jaz sem prišel zdrav in srečen iz bitke. Truden in polomljen sem, ali prestal sem dozdej vse dobro. Spal sem po bitki kaj slabo. Deževalo je prav dobro. Pod milim nebom je pač pri takih slučajih jako slabo bivati. V četrtek, 8. avgusta, je bil dan počitka prav potrebnega. Jaz sem dobil zopet poveljstvo taborske glavne straže in sem imel veliko opravka. Ker je v četrtek jako hudo deževalo, je bilo potrebno še počakati do petka. Tudi danes v petek smo imeli mir. V soboto, 10. avgusta, pojdemo na gore in hočemo Turke na desni strani prijeti in jih zopet nabiti. To so ti kruti ljudje! Danes smo 70letnega starčka ustrelili; obut je bil s čevlji naših huzarjev, ki so jih bili ubili.

Vstaši so večjidel lopovi, ki nimajo nič svojega ter okoli ropajo. Tako govori ljudstvo v Bosni. Celo katolike silijo se z njimi zediniti in se z našimi biti. To bode vstašem malo pomagalo, ali nam pripravlja veliko dela, se z njimi baviti. Govori se, da jih je pri Vranduku okoli 10.000. Tiste hočemo ujeti ali pobiti. Oni znajo dobro streljati, samo da vse previsoko gre. — Moja kompanija ima osem ranjenih. Nas se jako bojijo; neki se hočejo vdati in težko nas pričakujejo. V Sarajevu bi rad neki celi polk svoje orožje oddal. — Tako je reč danes, petek, 9. avgusta. Kako bode jutri, v soboto, ne znam, morda jako hudo in težavno. Pozneje dalje. —

Ravno ko pišem, je poknila puška pri moji kompaniji. Nekdo je snažil svojo puško, ki je bila nabasana ostala; sproži se in zadene nekega tovariša ravno v prsi nad srcem. Morda umrje, kakor zdravniki pravijo. Tedaj nepričakovana nesreča.

Kako se nam pod milim nebom godi, pri strašnem dežju in v blatu, lahko razvidiš. Nočem Ti tarnati, kajti ne more si prav za

prav nikdo tega predstaviti, kdor ni vsega tega sam doživel. Ako še iz sledečih bitk srečno izidem in se zdrav vrnem, hočem natanko slikati tukajšnje življenje. Dežela je lepa, ali pusta. Vse moramo s seboj voziti in to je težavno za toliko tisoč ljudi. —

Dela je veliko. Blatni smo vsi. Samo sušimo se, ako ne marširamo. Človek pride težko k pisanju. Pet dni smo bili ločeni od naše brigade po stranskih cestah in nismo dobili nič za seboj. Danes se tornistre odložijo in se za nami peljejo; kajti mi gremo čez gore in na gore brez tornister . . .

Zdravstvujte! Živeli!

Žepče, 9. avgusta 1878.

Sket.

Dr. Fr. Ilešič:

Češki „Ljudje enega dne“ ali slovenski „Kontrolorji Škrobarji“.

Kontrolor Škrobar se je končno ustrelil. Ne vem, ali so njegovi prijatelji in znanci kaj gojili njegov spomin. Vsekakor je sila velikih dogodkov kakor vihar potegnila čez njegov grob in pogrebce pognala bogve kam . . .

Jaz sem bil v nemi samoti in sem se hotel meniti s pokojnikom, a žal, pomnil ni več ničesar, zakaj bil je „človek enega dne“, ki ni družil hipov in časov v enoto.

Dunajski češki pisatelj Vaclav Hrubý, mlad nadarjen kozêr, ki je pred par leti umrl, je med svojimi Čehi na Dunaju poznal celo število takih „Ljudi enega dne“ in mi jih je predstavil v epizodnem romanu s tem naslovom¹ — zlasti njih junaka, asistenta Bogislava, ki se je strašno ozbiljno tudi ukvarjal z revolverjem, pa končno legel spat, češ, „tout égal, odhajamo s tega sveta tako naglo, da niti ni vredno, da bi si človek tukaj slekel površnik“ — njegov revolver je bil že davno v zastavljalnici.

V češkem romanu „Ljudje enega dne“ se v krasni plastiki in z nenadmašljivim humorom prikazuje češki problem na Dunaju, češki narodnostni problem takorekoč ob mejah češkega naroda. To nam bodi povod, da si ga ogledamo, in sicer pred vsem vsebino po „epizodah“, kakor slede v romanu samem.

¹ Lidé jednoho dne. Episodický roman. Díl první, str. 151; Díl druhý; 134 str. Vídeň, 1913. Izdala „Vídenská Matice“ kot 4. in 5. zvezek svoje „Knihovne“. Vsak zvezek stane 1.50 K.

Bistrico gori pod Košuto imamo dva vrha: Matisovec (Eibenwald) in Mecesnovec (Lärchenwald). — — Kolóvec nikakor ni kalavec (Klieber), ampak iz jelševih kolov vzgojeni gozdič t. j. jelševец (das Ge-erlach ali Gerlach). Trnovec nikakor ni tarnavec (Jammerer), ampak trnov log (das Dornach) in tudi Cvelóvec ne more biti cviljavec (Winseler), ampak le Stvolóvec ali stvolov grm, oziroma grmovje (das Rohrach). Iz glagolskih debel izvedena nomina agentis so praviloma le osebe, ne pa kraji; — in skakavec (der Springer) ni kraj, ki skače, ampak vrelec, ki kakor živ skače po skalah, preneseno morda tudi kraj ob tem vrelcu. Kraji nič ne delajo, — ne celijo, pa tudi ne cvilijo in ne cvelijo. — —

Dr. Sketova pisma iz Bosne.

Priobčil J. Wester.

(Dalje.)

III.

Zenica, 12. avgusta 1878.

Ponedeljek popoldne v taboru.

Dragi prijatelj!

Čez gore, na gore! Tako nekako se je zadnje pismo končalo. Nadaljujem pa hitro, ko smo istinito dovršili besede: Gremo na gore in čez gore. Spremljaj me na mojem potu in se docela zamisli, da si v Bosni in sicer v takem oddelku Bosne, kjer ni hiš, ne ljudi, ne duha ne sluha živega bitja, temveč samo visoko, pol polomljeno in strohnelo drevje, pravi pragozd, kjer se malo seka, temveč le veter gospodari.

Iz Žepč, od koder sem Ti po bitki s Turki pisal, smo se odpravili na pot v soboto ob 5. zjutraj, 10. avgusta, in sicer, ko je pet bilo, se je cela tretja gorska brigada pomikala naprej zraven Popradnice-potoka na planino Pribisavo. Ta dan je bil prvi iz Maribora sem, da smo prišli do dobre vode. Pili smo jo kakor vino. To je bilo naše odrešenje za ta dan. Vedno gremo naprej, seveda le počasi, jako navpik. Eno goro prekoračimo, nato zopet drugo; že smo upali, da se mora to nehati, ker se lepo zračno obnebje prikazuje skoz gosto goščavo, ali glej, ni konca teh visokih

hribov. Mi moramo vedno naprej in naprej. Živina, ki je za nami hodila in nosila, je spehana; večkrat je padala in moralo se je preložiti. Kanone so kaj težko dalje spravljali, kajti konji so se prazni komaj pomikali po ozkih potih. Gozdi so lepi, drevje je strašno visoko in debelo, največ je bukovja, tudi velike smreke se prikazujejo bolj in bolj. Lesú je veliko polomljenega; strohnelo je strašno veliko lesú, kar nam spričuje, da se nikdo dosti let že za gozd ne briga. Škoda tako lepega drevja!

Počitka pravzaprav ni nobenega na tem potu. S Pribisaveplanine smo šli na planino Javorje. Prišli smo ob 1/2 9. zvečer na neki prostor pred vasjo Bistrice. Tam se je tabor napravil; okoli in okoli se je straža postavila. Kuhalo se je stoprav zdaj. Ob 12. ponoči je bilo skuhano; moštvo ni moglo nič počivati, kajti potem se je moralo zlo kuriti v taboru. Ob treh zjutraj smo morali vstati, ob 5. smo odšli čez gore naprej na Gorčevico-planino. Ob 9. zjutraj se je zvedelo, da so Turki Vranduk zapustili. Mi smo šli navzdol proti cesti; ob 1/2 11. uri smo prišli šele na cesto. Tam nismo skoraj nič počivali, temveč korakali smo kar naprej, kajti povelje je bilo prišlo, da moramo še tisti dan v Zenico, eden marš od Vranduka dalje. Korakali smo, kakor je le bilo mogoče. Vse je bilo neizrečeno spehano od prejšnjega dne in tudi od današnjega pota z gor dol. Piti nič, jesti nič, moštvo slabo. Začeli so padati in po eni uri hoda jih je čez 50 padlo in zaostalo.

Vranduk me je zanimal. Tukaj so se po bitki pri Žepčah zbrali ostali Turki. Kakih 10.000 jih je bilo, ki so zastavili sotesko in klanec. Nadejali smo se hude bitke, ali odšli so bili v soboto in ob 5. zvečer je naša glavna kolona že bila tam.

To je za nas sreča, da so se Turki umaknili iz Vranduka. Vranduk je namreč kraj, stoječ sredi klanca ali soteske, ki je tri ure dolga. Bosna teče med visokimi gorami in pečinami, na levi strani Bosne zraven nje pelje ozka cesta. Na nekih krajih je tako ozka, da težko štirje skupaj marširajo. Pionirji so jo morali seveda popraviti, ker je bila razdrta. Trdnjavica Vranduk stoji tako, da se iz nje vse vidi. Živa duša ne more blizu, ako kakih 1000 mož zasede ta hribček, ki kipi v Bosno in skoz katerega pelje cesta. Take soteske še nikdo od nas ni videl. Jako smo se tedaj razveselili, ko smo slišali, da so se Turki umaknili. Zakaj so to storili, ni znano. Morda so se zbali, da jih ulovimo in postrelimo; kajti reče se, da je Travnik ravno padel in da jih druga divizija lahko od zadaj prime. Nato bi bili vsi izgubljeni.

Umaknili so se čez Zenico. Kakih 40.000 jih je bilo. Svoje strelivo so tam poskrili, ali to se je izjavilo. Prebivalci so v Zenici ostali in vsi donašajo orožje v naše roke. Žepče in Vranduk so vsi zapustili in dobiti ni bilo ničesar. Ob 2. smo zunaj Vranduka počivali dve uri. Napili smo se vode, kajti drugega ni bilo nič . . . Ob $\frac{1}{2}$ 8. smo prišli brez počitka v Zenico. Moštvo je bilo na slabih nogah. Lahko si misliš težave. Vsi častniki spričujejo, da še ni nikdar naša armada takih maršev napravila. Tisti večer se ni nič dobilo. Ob 1. ponoči se je meso razdelilo in potem so kuhali. Cele noči ni miru. Dež je tudi začel liti, kar je zdaj že vsakdanja navada.

6 In: Od 28. julija nismo bili pod streho. Vedno smo mokri. Od naše oskrbovalne kolone smo po več dni odstranjeni; enkrat pet dni, zdaj dva dni. Tudi danes še ni našega provijanta tukaj. Lajtnant Sen. profesor, je zdaj tudi pomagač pri trênu. Preživiti je težko *Seneka* toliko ljudi, ker se tukaj težko dobi kaj drugega ko včas kakov sad.

Pozdravi mi vse skupaj! Zdravstvuj!

Sket.

*

Dostavek iz I. pisma gospe Gr.

Vitez, sreda 14. avgusta 1878.

$\frac{1}{2}$ 3. popoldne.

. . . Danes taborimo pri vasi Vitez, štiri marše od Sarajeva oddaljeni. Povésno sena mi je ležišče in koleni sta mi miza, ki na nji pišem. Lepo dolino, krog in krog od gorá obđano, mi zre oko. Sredi po dolini se vije mala reka, ki nam daje vode in hladi naše ude, dobrota za vojake, s prahom pokrite. Čutim se pravega sinu matere narave.

Od 28. julija je nebesni svod naša streha. Več noči so nas temni oblaki rosili s svojo neprijetno, ker neprimerno močo in nam jemali ves počitek, kakor nam je svetila mila luna s svojo blede svetlobo. Kratko povedano: strašno nas je pralo in izpodmivalo. Šele sedaj sušim svoje stvari, ki bodo v kratkem neporabne.

Kljub tem zoprnim razmeram je moje telo še dokaj dobro; še vedno sem prav čvrst in že sam se čudim, da sem vse nasilne marše tako dobro pretrpel. Naši marši, posebno naše tretje gorske brigade, so bili taki, kakršnih ni še nobena avstrijska armada do današnjega dne prestala — tako trdijo stari, izkušeni častniki. —

Za to vztrajnost in za vročo bitko pri Žepčah smo dobili od Nj. Veličanstva cesarja že posebno veliko pohvalo.

Oskrbovanje je zelo težavno. Kruha nam manjka, ravno tako vina. Liter slabega vina stane 80 krajcarjev; za pol hleba komisnega kruha sem plačal 50 krajcarjev. Denar nima nobene vrednosti. Škatljica vžigalic stane 10 krajcarjev. Za denar se ne more nič dobiti, ker ni ničesar na prodaj. Marketendarji so vsi brez vina in kruha.

IV.

Sobota, 17. avg. 1878 v jutru ob 9.
na maršu.

Dragi mi prijatelj!

Iz Viteza smo korakali proti Busovači, veliki turški vasi. Dežela se vedno lepša prikazuje. Bil je praznik Velike gospojnice, 15. avgusta v četrtek. Domači ljudje so bili vsi praznično, lepo belo oblečeni. Šli so k maši; kajti prikazovali so se nam le kristjani. Turki so vsi odbežali. Pred Busovačo je stal na lepem travniku, čez kojega je peljala naša cesta, lep oblok. Skoz njega smo navdušeni korakali. Veliko ljudi je stalo okoli njega, ti so nas slovanski prijazno pozdravljali z „Živili“. Naši Slovenci so to pozdravilo z enakim odzdravom odzdravljali. Veselje se je bralo kristjanom iz oči, ko so videli, da potujejo njihovi zaščitniki v njihov kraj in deželo. — Na obloku je bil napis v dvojnem jeziku: v slovanskem in nemškem. Nisem si mogel koj napisati besed, ali zapopadek je: Bog poživi našega cesarja in njegove podložnike! Bog poživi vhod!

Ta dan smo od 9. do 2. marširali. Cesta je bila jako prašna, pot mučen. Mi smo bili prednja straža. Koliko dela, si lahko misliš. Eno uro dalje nego drugi smo imeli potem svoj tabor. Da je bil praznik, nismo za dobro znali; samo obed, ki smo ga stoprav ob 7. zvečer dobili, nas je malo spominjal na poseben dan. Zraven tabora namreč je tekel mali potoček. V njem so naši ljudje nalovili rakov in mi smo imeli dobrih in velikih rakov kot privržek, kojega smo seveda plačali sami.

Turke smo ta dan pred seboj gnali. Eno uro so pred nami bežali. Njihov tabor smo našli, ko so še ognjišča bila mokra. Ker jih nismo mogli zasačiti, smo se vrnili v tabor; ali oni so se, kakor se je izvedelo, zopet obrnili in se za nami podali, tako da so samo

eno uro čez noč od nas oddaljeni bili. Znali smo, da nastane v petek, 16. avg. boj. Zbralo se je neki 5000 Turkov skupaj, zasedli so klanec pred selom Kiseljak. Počasi smo se pomikali naprej. Naš polk je bil v rezervi, kajti dosti je že storil.

Ob 9. zjutraj se je že čulo pikanje naših pogorskih kanonov na gori vstric našega tabora. Puške se oglasijo in počasen boj se začne. Ob 10. je bilo hudo pikanje. Naši poljski kanoni so se spravili na precej visoke hribe in strašni poki so se razlegali od gore do gore, vragom na kvar. Strašno huda kanonada se je vnela. Tudi Turčini imajo kanone, pravi se, da dvanajst. Ob 1/2 12. je bilo najhujše. Naš polk je čakal povelja.

Ob 1. popoldne je vse potihnilo in cela kolona se je pomikala naprej. Lovci so bili ta dan najbolj v boju. Ranjenih je le jako malo na naši strani, tudi malo mrtvih. Turkov je precej ujetih in ranjenih. Bojišče so Turki precej zapustili, ko so se začeli naši kanoni glasiti. Mi smo jih zasledovali in podili, zato je bil pa marš tudi težaven. Turki, ki so bili ubežali, so se hoteli pred Kiseljakom utaboriti, ali mi smo jim bili za petami. Skoz vas Kiseljak jih je potem neki 4000 ali 5000 begalo. Mi, to je ravno naš polk, je došel sem do Kiseljaka. Pred vasjo smo imeli malo streljanje. Lovci so morali več hišnih duri probiti, ker so bili ljudje v hiši zavarovani in so streljali ven na naše. *Tako je bilo L. 1914. P. 10. 11. 12.*

Kiseljak je bil Turkov prost, samo kristjani so tam ostali. Hiše so tukaj lepe ter zidane. Tukaj so že židovi, kajti dobilo se je pivo prvokrat na celem maršu. Pivo v steklenicah je bilo prav dobro, samo da nam ni bilo mogoče ga veliko dobiti. Peti bataljon je šel namreč zunaj Kiseljaka na nočno stražo ob 9. zvečer; kajti ob tej uri smo šele prekoračili selo Kiseljak. Ves dan smo bili tedaj na cesti. Prah je bil strašen; kadilo se je, da se ni nič videlo. Grla so bila strašno suha. Kuhalo se je opolnoči in juho smo jedli šele ob treh. Celo noč se ni moglo in smelo spati.

Drugi dan, to je danes v soboto, smo ob 8. zapustili svojo stajo in šli dol na cesto zunaj Kiseljaka, kjer ravno čakamo na glavno kolono. Zdaj med počitkom mi je nekaj časa in sem koj to spisal v spomin preteklih dni. — Moral sem nehati, kajti ravno, ko sem zadnjo besedo zapisal, je prišlo povelje odriniti.

Danes, 21. avgusta v sredo nadaljujem v taboru v mestu Sarajevo (Bosna Serai). V kratkem Ti popišem sledeče dni.

Od Kiseljaka gremo naprej. Vročina je bila 36°. Od vročine in prahu je moštvo kakor muhe padalo za cesto. Od štajerskih

polkov je več nego polovica popadala. Ogrski polki so kar kope vojakov vzadi puščali. Turška „karavla“ (stražnica) je 808 m visoko. Čez to goro je bilo težavno. Celo več častnikov je obnemoglo. Jaz sem težko hodil, ali s pomočjo vinskega duha in z močenjem senc in čela z vinom se mi je posrečilo strpeti to pot. Ob 8. zvečer smo prišli v Blažuj v tabor. Turki so vsi pobegnili pred nami in se razpostavili na visočinah okoli Sarajeva.

V nedeljo je bil dan zaželjenega počitka. Cesarjev rojstni dan se ni slovesno obhajal, samo godba enega polka je igrala cesarsko pesem in nekaj hurá-klicev se je čulo.

Na večer se je baterija podala naprej in začela s svincem pozdravljati gore sarajevske. To je bil znak sledečega dne.

V ponedeljek, 19. avgusta, smo ob 1/2 3. vstali, ob 4. smo že korakali proti Sarajevu. Naloga naše, sedaj iz Marojčičevega in Hartungovega polka in 31. lovskega bataljona obstoječe brigade je bila, na desni strani mesto zasesti in ga obiti. Ob 6. zjutraj se je na levi strani, kjer je prišla zraven Bosne divizija Tegetthoff, začela bitka. Kanoni so hudo pokali. Mi smo korakali skoz hudo zaraščene šume. Nam primeščeni kanoni so začeli na desni strani obstreljavati gore in njih vrhove, ki so bili celo obsedeni s Turki. Čez naše glave so žvižgale kanonske krogle, k sreči brez uspeha. — Slednjič dospemo do gor. Marojčičev polk na desni, lovski bataljon na levi, mi pa na desni strani Marojčičevega polka smo se naprej pomikali proti vrhovom sarajevskih gora. Hudo je pokalo. Turki so počasi zapuščali svoje dobre pozicije, ali slednjič so morali zapustiti najvišje pečine, ki so jih bili zasedli.

Ob poldvanajsti uri smo prišli na vrh pečin, odkoder se nam je odprl krasen prizor. Pod nami se je razlegalo mesto Bosna S er a i. Okoli in okoli je obkroženo s hribi in gorami. Od treh strani so kanoni izpraznjevali svoja žrela v mesto in v trdnjavo. Jako lepo je bilo videti z visokih pečin bombardiranje pod nami, potem plapolanje rdečežarečega plamena, ki se je vzdigoval iznad mestnih hiš. Vse ulice so gorele; več nego na šestih, sedmih krajih je mesto plamtelo. Težko smo pričakovali konca. Reduta (trdnjava) je bila še v turških rokah, ali ker smo jim bili s svojo baterijo za hrbtom in ker so druge baterije odspredaj zid tam pa tam razdejale, se je posrečilo priti ob 1. popoldan v reduto ter tako mesto in trdnjavo vzeti. Ravno ob tej uri se je razlegal generalni marš med našimi četami. Vse je bilo veselo in radostno.

nej to
"vzak
okup!

polk; a tudi vsi moji vojaki, Gorenci, so se vanj potrjevali. Korovska je naravnost pravi krogov dala premajhen kontingent. Na Dunaj ob slovenskem izpletu l. 1869 prišel sem mi je rekel gen. Marovič: "Taj bi že šel večkrat v Belovec,"

Naenkrat nastane globoka tihota; pokanje poneha, le tam pa tam se je čulo pokanje iz pušk, kajti vnel se je bil hud cestni boj. Iz hiš so streljali ne samo moški, tudi ženske in otroci so po svoje pripomogli in veliko naših vojakov uničili. Ljudi, ki so streljali iz hiš, so naši seveda pobili.

Ob treh se je začela slovesna kanonada. Sto in eden strel se je razglasil med gorami, kjer smo mi do 1/2 7. zvečar čakali povelja, kam da naj se v tabor podamo. Godba je igrala cesarsko pesem, avstrijska zastava se je razpela in poveljnik se je ustanovil v „konaku“, t. j. v poslopju avstrijskega poslanstva. Zdaj po sedmih težkih urah se je mesto moralo vdati.

Mesto je precej veliko; hiše so lesene, ali vmes tudi zidane. Prašno in umazano je vse, kakor je to po turških mestih navada. Orožje morajo prebivalci vse oddati. Zaupati ljudstvu nikakor ni, kajti zbirajo se vedno čete, ki nas hočejo po gorah zasačiti. Straže so torej goste in služba je težka in jako pogostna.

Danes v četrtek, 22. avgusta, smo še v taboru v mestu. Kako dolgo ostanemo, ne vem, ali mislim, dalj časa; kajti dvomim, da bi se prej podali odtod, nego dobimo novih pomočnikov iz Avstrije. Med nami je novica, da še tri armade dojdejo. To je prav. Kakor se zdaj razvidi, ni drugače mogoče vse premagati, pomiriti in po avstrijskem smislu organizirati. Dežela se mora z mečem v roki priboriti.

Kako je mnenje pri vas, mi je neznano, ali radoveden sem ga zvedeti. Glede pošte omenim, da nimam iz Tvojih niti B. rok pisma.... Druge pošte nismo od 13. avgusta nobene dobili; takrat je bila zadnja od 6. avgusta. Zveza je seveda, kakor se vidi, slaba; kajti za našimi hribi so tudi vstaši in nas nadlegujejo, uničujejo brzojavno vez i. t. d.

Dozdaj sem, hvala Bogu, vse dobro prestal. Ranjenih in mrtvih je bilo v ponedeljek precej ali zelo veliko; broja natanko ne vem. Naš polk je ta dan samo dva izgubil; tedaj velika sreča. Zaradi tega je pa prej veliko izgubil...

S srčnim pozdravom do Vaju in Vajinih soproog in otrok
ostajam Vama vdan prijatelj

Sket.

*Ta suha beseda med vojna - ta vdanost
kakor se časih vidi, zelo veselje za takšno vojaški porok
Do bi v tem vojaškem tonu
inil prijatelja Dr. Sketa?*

Dr. Sketova pisma iz Bosne.¹

Priobčil J. Wester.

Dostavek iz II. pisma gospe Grabnerjevi.

Bosna Serai, 20. avg. 1878, torek ¹/₂3.

Devetnajstega avgusta. — Na goli pečini počivajoč, vidim pod seboj na premnogih točkah goreči Bosna Serai (Sarajevo), glavno mesto Bosne. Sarajevo nam leži premagano pred nogami. Pol treh popoldne je. Solnce pripeka na apneniških gorah neznansko vroče. Pričakujemo namreč, odkar so razpeli ob 1. uri popoldne avstrijsko zastavo, nadaljnih povelj. Hočem počivati . . .

Po besedah: „Hočem počivati“ — je zagrmel strel iz kanona. Planili smo pokonci, zakaj v prvem hipu nismo vedeli, kaj to pomeni; mislili smo, da se je zopet pričela kanonada na mesto, čepprav je bila avstrijska zastava že razpeta in so naše čete v mesto korakale. Toda kanoni so dalje gremeli, začul se je „generalni marš“, in zdaj je bilo nam na višini zapuščenim jasno in očito, da so bili streli v proslavo in praznovanje vhoda avstrijskih čet. Visoko gori na golih višinah smo klicali „hurá“, da je povsod odmevalo, in smo soglašali z veselim krikom v mesto korakajočih čet. Pal je sto in eden strel. Nato je nastala tišina; mi smo zopet počivali in opazovali požar v mestu.

Tako je minil čas do polu sedme ure zvečer. Povelje ni prišlo nobeno; nismo si znali pomagati. Končno smo zapustili višine in se napotili dol v mesto. Jaz sem vodil prednjo patroljo; zasačil sem oboroženega turškega lopova, ki se je bil skrtil za skale in je hotel ubežati. Odvzel sem mu orožje in ga poslal h glavni četi. Znočilo se je, preden smo našli svojo četo in svoj tabor . . .

Bilo je 10. ura zvečer. Ves dan nismo bili nič jedli; zjutraj sem bil izpil črno kavo in potem ves ljubi božji dan nič drugega ko vodo. Komaj smo čakali ure, da bi se mogli malo pokrepčati in leči. Belgijci so nam dali proti povračilu mesa in riža. Šele ob 1. ponoči smo jedli; jaz sem zaužil le juho, kajti samega mesa brez prikuhe ne morem več pokusiti. Tabor smo imeli poleg njive, kjer so rastle melone. Te melone so bile sladke ko cuker in so utešile našo žejo. Tudi krompir so iztaknili moji vojaki na njivi; za izmeno nam je seveda izbornjo dišal in smo ga slastno použili.

¹ Prim. lanski letnik „Ljubljanskega zvona“ str. 571.

V torek ob 7. zjutraj smo zapustili svoj provizorični tabor in smo šli v mesto v lastni tabor na malem vežbališču poleg reke mošeje. Tu sem bil izmaknil iz zapuščene hiše blazino in si jo pripravil za svoje izvrstno ležišče. Sedaj sedim na tej turški blazini pod milim nebom in pišem na kolenih liki na pisalni mizi. Moštvo krog mene hrumi in si kuha. Bosnjaki, židovi i. t. d. prodajajo v taboru rum, tobak, melone i. t. d. in delajo dobre kupčije. Tu je velika draginja. Nalil sem si kave, in ker nisem imel potrebnega sladkorja, sem moral pri marketenderju za košček sladkorja plačati 20 kr. Liter vina stane 1 gld. 20 kr. in še ni dobro, ampak le čobodra.

Na cesti, ki pelje mimo našega tabora, vidimo vedno Turke, ki jih ujete mimo vodijo. — Vse mrgoli avstrijskega vojaka; tuintam se vidijo tudi turške ženske, vse zastrte in zagrnjene in moški mestni prebivalci . . . Bazarji so že zopet odprti; ljudje se lahko oddihavajo, odkar smo mesto zavzeli. Pred našim prihodom je vladalo strašno samosilstvo. Hadži Loja¹ je bil baje samo „slamnati možic“. Vrag se spoznaj v teh razmerah. Ne ve se, ali se je vršil odpor z vednostjo ali brez vednosti turške vlade . . .

Po zavzetju Sarajeva.

. . . Ob 1. uri so razpeli belo mirovno zastavo; kanoni so umolknili in nastala je tišina. Le tuintam je poknila kaka puška, kajti na ulicah se je vnela huda pocestna bitka. Ne samo moški, tudi ženske so streljale na avstrijske vojake; v take hiše so nato vlomili in v njih vse pokončali. Mnogo Turkov je zapustilo mesto. Žalostna okupacija je to, ko si je treba vsak korak z orožjem priboriti in s krvjo pridobiti. To je osvojevanje, ne pa zasedanje. Naše izgube so neki prav številne. Zapovedujoči general je zaukazal do 22. avgusta vse orožje oddati. Res ga donášajo v velikih množinah, pa še v večjih ga leži baje skritega po hišah. Našlo se je jako mnogo streliva in se ga še vedno nahaja. Ljudstvo je videti zadovoljno, toda tem ljudem ni prav zaupati. Naš konzulat je že prej mesto zapustil; tisti, ki so bili ostali v mestu, so se postavili pod nemško varstvo, zakaj angleški konzulat jih ni sprejel . . .

Kaj bo sedaj z nami, se še ne ve. Ali pojdemo dalje proti bosenski meji, ali ostane naš polk tukaj, ni znano. Najrajši bi ostali tukaj, da se odpočijemo od velikih naporov. — Jaz sem srečno

¹ Hadži Loja je bil glavni vodja bosenske vstaje; pozneje (2. okt.) so ga ranjenega ujeli. Obsojen je bil na 5 let trdnjavske ječe v Terezinu na Češkem. Umrl je v Meki.

ušel vsem nevarnostim. Danes sem brzojavil Vam in domov... Od danes naprej je dovoljeno oddajati zasebne brzojavke. — Mesto je umazano, večina hiš je lesenih, bazari so zelo nesnažni. Vse je neznansko drago... Židje, Grki, Albanci in Italijani tržijo na drobno z rumom in drugimi stvarmi; največ prometa je s tobakom in žganimi pijačami . . . Hrepenim po urejenem življenju in po šoli . . .

V.

Sarajevo, 25, avg. 1878. V nedeljo večer.

Dragi prijatelj!

Danes sem prejel Tvoje pismo s 25 gld. vred. Čudil sem se skoraj denarju, ki ga zdaj ne potrebujem, kajti imam še okoli 70 gld. pri sebi. Ali nič ne dene; po 1. septembru pošljem odtod več denarja nazaj k Tebi, da ga shraniš . . .

Tukaj smo zdaj v taboru na malem vežbalnem prostoru v mestu. Četrta bataljon je v vojašnici. O naših bojih sem pisal v zadnjem pismu na H. bolj obširno; mislim, da si ga bral. Lahko bi še bolj obširno vse popisal, ali časa pomanjkuje in človek tudi pozabi in si vsega ne more tako več predočiti, ako ne piše hitro po bitki...

Kako dolgo ostanemo tukaj, ne vemo. Želimo si vsi domu od prvega do zadnjega. Tukaj ni dobro bivati. Ali gremo naprej proti meji, ali ostanemo kot garnizija sarajevska, je še dvomljivo med nami. Kako so zdaj avanzirali naši velikaši, Ti je po časnikih znano...

O naših stvareh se čudno piše. Tako je „Tagespost“ lagala, da bi na maršu iz Broda v Dervento imel naš polk 31 mrtvih. Nobenega nismo imeli takrat mrtvega, ali zdaj jih več pogrešamo. V boju pri Maglaju je padel eden, pri Žepčah trije, eden nadčastnik (Kubin); od 34 tam ranjenih jih je že več pomrlo. Za druga dva tudi gotovo znamo, da jih ni. Enega so pokopali Belgijci . . . Prišel je bil zvečer po strašno hudem maršu v tabor Belgijcev, poprosil je za postelj, ali bolje rečeno, za prostor, kjer bi se vlegel. Podarijo mu to. Drugi dan zjutraj ga začnejo dregati, da bi vstal, ali glej, mrtev je bil. Prevzel ga bil trud. — Drugega „Hartunga“ so našli na cesti med glavno kolono in trênom; temu so bili Turčini vrat odrezali. On je bil namreč truden zadaj ostal in masakrirali so ga. Tako se je tudi nekemu Marojčiču zgodilo. Stvar tedaj ni varna.

Takih žalostnih epizod je več; n. pr. so pri diviziji Württemberg dvema glave odrezali in jih na kole nataknil, da naše Avstrijce pričakujeta. To bode razkačilo naše prebivalstvo! Ogri bodo kleli po svojih mrtvih. To imajo za svoje pobratimstvo s Turki!

Zdaj je nastala noč, dež je ponehal; vžigajo ogenj in pričenjajo pevati narodne domače pesmi. Človeka to veselo petje spominja na slovenski dom in še težje mu je pri srcu, ako se klati po svetu, ločen od svojih prijateljev in znancev in ljubih staršev.

Kako je z menoj, ne vem. Do sredine septembra, ne vem, če bo kaj. Dobro bi bilo, da bi šolski svet vložil prošnjo, v kateri bi se izrazil, da me zelo potrebuje . . . Vam bi potem tudi ne bilo nobene sitnosti v šoli in država bi prihranila denar, ki bi ga morala suplentu plačevati. Ako bi pa to nič ne pomagalo, potem pa itak dojde naš polk še l. 1878 nazaj, kakor se ugiblje pri nas tukaj . . . Človek ni razpoložen k takemu delu; kvečjemu še vzamem Prešerna v roke in berem kako pesem. Včasih tudi med častniki zagovarjam slovensko in slovansko stvar. Ali bob v steno. Ideali so po vodi splavali.

Danes je bila velika služba božja v grški in katoliški cerkvi. Filipović in veliko oficirjev je bilo navzočih. Govor v katoliški cerkvi je bil lep in avstrijsko navdahnjen. Otroci so peli našo cesarsko pesem, „živio“ se je vpilo v cerkvi. — Toliko živio- in živili-klicev, kakor zdaj v Bosni, se še ni slišalo. Srce igra veselja Slovincu, ko sliši, da avstrijska godba skoz mesto Sarajevo igra naš slovenski „Naprej zastava Slave!“

Jutri, v ponedeljek, imamo težko delo. Naš bataljon ima nalogo, turške hiše preiskavati; ali najdemo kaj orožja poskritega ali ne, ne vem. Pišem pozneje, kako se je vse obneslo. Strašno mnogo orožja se je že oddalo. Streliva je bilo za cele armade. Ulovili so adjutanta Hadži-Lojevega; 63letnega starca so obesili. Tudi drugih več obesijo. (!)

Pozdravi mi vse kolege in prijatelje. Kaj počne moje omizje opoldne?

Prisrčen pozdrav g. H., Tvoji kakor njegovi soprogi!

Z Bogom! Živio! Ves Tvoj prijatelj

Sket.

VI.

Sarajevo, sobota, 31. avg. 1878. ob 11. predp.

Dragi mi prijatelj!

V tujini veseli človeka, ako dobi znamenje od svojih prijateljev, da se dobro počutijo in po pismih izve, da se zabavajo in tudi zanimajo za pota in črte, ki jih domači polki težko korakajo.

Od 19. avgusta smo vedno v Sarajevu, v srcu Bosne. Pisal sem Tebi in g. H. skupaj kratko in bolj na lapidarni način, kako

da smo dospeli v Sarajevo. Koliko bojev in kakih smo pretrpeli, pišejo oficijelni telegrami, kakor tudi dopisniki nekaterih časnikov. Jaz sem prejel včeraj, petek, 30. avgusta, osem „Narodov“, najnovejši je od 24. avgusta. To je hitro hodilo, če človek pomisli, kako daleč je in da ni železnic. Od Tebe in g. H. sem tudi pismi prejel, zraven še drugih pet, tako da sem imel veliko čitati, ko sem bil na častniški straži. — Danes smo vežbali, kakor vsak dan zdaj od 7. do 9.; zdaj sem se namenil hitro vsem odgovoriti . . .

Kako je z divizijo Szapary,¹ ne vemo gotovo. Za nami še ni prišla. General Szapary se hvali; ne more drugače, kakor se umakniti, če je slab pot in ne more trën naprej. Pričakujemo zdaj tri kore, ker se nas toliko potrebuje, če se hoče začeti organizirati; kajti moraš pomisliti, da mora vsaka vas, vsak trg dobiti svojo garnizijo, sicer ropajo in morijo turški lopovi svobodno in naše postave se samo lahko zasmehujejo. V Sarajevu mora ostati kakih 20.000 mož, da se vse dobro varuje. Na gore se mora razpošiljati in razpostavljati veliko vojakov, da se tako pred napadi varujemo. Kajti vstaši se še vedno zbirajo; Hadži Loja je neki osem ur od nas proč. Reklo se je, da ga vlovimo, a dozdej se to še ni moglo storiti. Polovili in poobesili so že več vodij. Hrabro umirajo ti ljudje. Eden je rekel: „Sada rado umirem, jer neima više Boga“. Starci so večidel najhujši fanatiki. Zdaj je vse mirno. Orožje se je oddalo.

Imel sem tri patrolje po 8 mož in eden mestni oddelek, ki sem ga preiskal. Vse smo pregledali. Ženske so harem odprle, ga izpraznile in mi smo ga pregledali. Po hišah je jako čedno, umito in snažno. Oni hodijo bosi po svojih sobah. Miz in stolov ne poznajo, samo divani so, kakor klopi pri naših kmetih okoli sten. Hiše so lesene. V haremu so lepe preproge in divani. V sobi sta dve omari: ena za preproge in blazinice, druga omara je „za stranišče“ — prav praktično, ali nikjer nič ne smrdi... Tudi v mošeje sem šel; izul se nisem, kakor morajo to Turki storiti. Enolično je po teh cerkvah. — Turške žene so vse jako zavite, lica se nič ne vidi. Tam pa tam sem zapazil kako zalo stvar. Žene so se jokale, ko smo prišli v hiše. Bojijo se nas, kakor naše žene Turkov, če bi k nam prišli. Plakale so, ali to nič ne pomaga. Ne zgodi se jim nič. S črno kavo in drugimi sladkarijami so me tam pa tam počastili. Malo sem vzel, kajti človek je potreben, če se od 7. do 1. popoldne tam okoli klati po hišah in ulicah . . .

¹ XX. divizija, ki ji je poveljeval grof Szapary, je imela nalogo zasesti vzhodno Bosno. Vstaši so jo prisilili, da se je izpred Dolnje Tuzle nazaj pomaknila.

(!) Danes zopet enega obesijo. Mi smo zdaj zunaj mesta v taboru. V mestu nas je nadlegoval strašen smrad. Zdaj tam kampiramo, kjer so obešence pokopali. Ena piramida iz pušk naše kompanije stoji ravno na en čevelj globoko pokopanem Turku. Bojimo se, da bi ne nastala kaka nalezljiva bolezen. Legar se hoče vsiliti, ali mislim, da se ne bode razširjal.

Želel bi ti, da bi deželo pregledal, kaka da je. Prav lepo je okoli Sarajeva. Samo proti jugovzhodu je strašno gorato in pečinasto. Mesto je prepreženo s sadnimi vrta in se lepo znaša. Hiš je veliko pogorelo. Zdaj so ljudje že malo na nas navajeni. Avstrijski denar radi jemljejo, turškega skoraj nočejo nazaj jemati. Posebno se jim naši goldinarji dopadejo, ker so novi. Dragoča je velika. Denarja se veliko porabi, posebno če se vino pije, ki stane po litru 120 novčičev. Jajc je težko dobiti po 5 novčičev. Sadú je jako veliko, ali tudi drago.

Janežič Zadnjič sem se v mestu blizu „konaka“ sestal z g. Janežičem; vse skupaj lepo pozdravlja. On je zdrav in dobro izgleda; želi si tudi domov. Čudil se je, da sva tako blizu skupaj. Marojčičev tabor ni daleč od mene; obiskal ga nisem, ker nimam posebnih znancev tam. — Vročina nam strašno nagaja, po šatorih ni prestatu popoldne, ker solnce strašno peče.

Pozdravi mi vse znance, prijatelje in kolege! Ravnatelja mi pozdravi in naznani, da bolj želim v Celovcu poučevati in pri Mišicu na večer čašo vina piti, kakor tukaj životariti. — Ravno zdaj stoji pred našim taborom kompanija lovcev, ki sodi čez Turka. Obesili ga bodo — to je naše geslo. Človek postane hladnokrven, kaj ne? (!!!)

Zdravstvujte! . . .

Sket.

VII.

Sarajevo, 17. septembra 1878.

Ob 2. popoldne.

Dragi mi prijatelj!

inopiel Ravno danes ob 12. uri sem prejel Tvoje prijazno pismo, ki si mi ga 9. septembra poslal . . . Mi dobivamo semkaj precej hitro pisma in časopise, jaz sam imam „Slov. narod“, ki mi je tudi naznanil, da je v celovški okolici propal Andrej Einspieler. To me je neznano osupnilo, nekaterikrat sem moral vzdihniti. Izreci moje obžalovanje in mu donesi moj pozdrav . . .

Nas rezervnih častnikov potrebujejo kakor vsakdanji kruh, — pomisli si le, da je večina častnikov bolehná. Pri moji kompaniji

sem s stotnikom vedno sam in moram imeti veliko službe: 24 ur služba, potem eksercirka, zopet 24 ur službe i. t. d. Zdaj sem v Sarajevu in menda ostanemo tukaj, dokler ne gremo domov; kdaj se pa to zgodi, ne vemo. Mi smo, kakor je rekel Filipović sam proti polkovniku, njegov „garde-regiment“, mi smo edini vsem njegovim zahtevam na vse strani zadostili. Vsak general, ki se pri svojih četah poslovi, težko od nas slovo jemlje. To mene jako veseli, ko vidim, da slovenski sinovi svetu pokazujejo tako moč, silo in hrabrost, — samo žalibože, da nas od dne do dne bolj tlači sovražna môra . . .

Pozdravi mi H a, želim mu srečen pot ter upam, da se še letos vidiva. Pozdravi mi vse kolege in jim povej, da sem zdrav, ali da hrepenim priti zopet v njihove prijaznejše kroge, nego so tukaj v Sarajevu . . .

Drugo pot več!

Pozdravi vse

Sket.

VIII.

Mokro, petek 4. okt. 1878.

Dragi mi prijatelj!

Ni še dolgo, da sem Ti pisal, ali hočem Ti svojo spremembo naznaniti. Mokro je moje bivanje od 3. oktobra. Zares, kraj zasluži to ime. Ta kraj je moker. Pravzaprav je okoli in okoli vse gorato, samo med gorovjem je mala dolina in ta je zelo mokra; odtod tudi ime. Nekaj kočic je tukaj videti. Vse je zelo revno in neobdelano. Prebivalci tukaj so Grki — Srbi ter dobri posli naši vojski. Okolica je izvrstna; dozdeva se mi, kakor da bi stal na Križni gori pri Celovcu, če tukaj iz našega tabora, ki je jako primitiven, gledam proti solnčnemu zahodu in vidim v nebo moleti grebenaste vrhove strnih gor. Lep, zares lep je videti na večer ves pogorski greben, ali še lepše ga je gledati zjutraj, ko solnce vzhaja in zlasti vse gorske vrste. Tik nam za hrbtom so strme, odtrgane apnene pečine, ki se vzdigujejo visoko proti nebu. Za temi pečinami je za nas odločeno razpostaviti prednje straže in čuvati to ozko sotesko. — Da je bil tukaj boj, ti je znano. Danes, na god našega cesarja, se je razdelilo znamenje hrabrosti tistim oddelkom, ki so se tukaj kakor tudi drugod bojevali.

*nismo prikovankal: v južnem slovenskem — za leto & leta
so več let nazaj*

(Konec priložnosti.)

Dr. Sketova pisma iz Bosne.

Priobčil J. Wester.

(Konec.)

Na Romanji planini, 6. okt. 1878.

Ravno doli pod pečinami na lepem travniku je stal polk Molinari¹ in 9. lovski bataljon. Razdelile so se jim svetinje hrabrosti nasproti istim pečinam, ki so se pred enim mesecem morale z orožjem v roki iztrgati iz turških rok. Vsi vojaki so z gromovitim klicem pozdravili tiste, ki spe mirno spanje pod čermi Romanje planine. Naši vojaki so ostali v Sarajevu, kjer so se jim na ravno isti dan razdelile svetinje. — Da je naš polk 37, Marojčić 33 in Belgijski 9 svetinj prejel, Ti je po „Slov. narodu“ znano, kamor sem to razmerje naznanil. Zdaj pa še reci, da se nismo Slovenci dobro obnesli!

Danes 6. oktobra nadaljujem. Nedelja je, tri popoldne. Ti se kje pri jezeru ali na Križni gori sprehajaš in zabavaš ter veseliš... mi imamo pa bosensko-turško sprehajanje, ki nam je sicer zelo nadležno, ali včasih nam donese izvrstno lepe panorame.

Od 5. okt. popoldne smo na Romanji planini ali po kartah: Han na Romanji. Tukaj nadomestujemo en bataljon Molinarijev, kajti trije Molinarijevi in eden lovski bataljon so odtod in iz Mokra odšli in dva bataljona Belgijcev in naš 5. bataljon jih nadomestujeta. Oni so odšli v Sarajevo, kam potem, ne znamo.

Romanja planina leži jako visoko, blizu 1629 m. Zrak je čist in prozoren, razgled izvrstno lep. Nebo je jasno kakor ribje oko. Kaj še več želi človeško srce, ako bi imel človek vsega zadosti, po čemer le hrepeni! Ali glej, nikjer ni videti hiše, samo tam doli v nižavi stoji stara koča, ki se „han“ imenuje. Nikjer ni videti drugega človeka kakor avstrijskega vojaka ali pa Bosnjaka, ki mora voditi svoje konje, ki nesejo v ogromni koloni pod poveljništvom naših vojakov živež in hrano proti Glasincu, Rogatici, Višegradu itd. To Ti je zares vojaško življenje. Sadú, mleka, jajc ali kaj drugega zaželjenega ne dobiš nikjer; samo riža in mesa dobivamo. Včasih seveda pošljemo po boljše reči v mesto Sarajevo za nas častnike.

Kraj okoli planine je gorat. Apneni hribi in griči, ki nad planino proti nebu mole, niso obraščeni, temveč golo je gorovje in le tam pa tam so smreke in bori, ki dičijo celo pokrajino. Zadaž za

¹ Polk Molinari (Mollinary) je bil ogrski pešpolk št. 38.

griči in gorami pa se vzdigujejo visoke gore, ki so že v srbski deželi in mejijo avstrijsko Bosno od Srbije. Tako daleč sem do zdaj Bosno prekoračil; mislim, da je dalje ne bodem, kajti zdaj je skoro vse pomirjeno. Višegrad je naš in drugi kraji so naši. Hadži Loja je v Sarajevu in čaka svoje zasluge. Tako se je v naglici po hudi moritvi pri Glasincu vse pomirilo, ali kaže se vsaj tako. Upanje imamo torej, da pridemo morda kmalu domov . . .

Tukaj je življenje jako enolično. Na straži smo častniki po vsakih 24 urah, kajti mi hodimo na take gore, kjer se napravljajo trdnjave s stebrenimi hišami za zimo in proti sovražniku. Šest takih „forts“ (trdnjavic) je zdaj tukaj v delu. Ta pozicija je zdaj izgubila svojo veliko važnost, ko je Rogatica, Zvornik in Višegrad naš.

Oddaljeni od sveta in ljudi upamo hitro priti nazaj v Sarajevo in potem domov v Avstrijo . . .

Pozdravi mi vse kolege, znance ter prijatelje! . . .

Ves Tvoj

Sket.

IX.

Romanja planina, 24. okt. 1878.

Dragi mi prijatelj!

Včeraj sem prejel Tvoje že dolgo pričakovano pismo od 14. okt. Se mi dozdevaš len v pisanju, a ker si veliko pisal, Ti odpuščam . . .

Da se vrnemo, Ti je še itak danes, ko Ti pišem, tako znano kakor meni. Mi odidemo 26. ali 27. oktobra z Romanje planine, od 3. okt. nisem bil več v Sarajevu . . . Tukaj je naš dom in naše vse. Kakih 6 ur je ta planina od Sarajeva oddaljena . . . Imamo šatore, ali skoz nje jako deži, tako da sem popolnoma moker, če nas ponoči dež zasači. Dobiti ni tukaj nič. Vsako 24. uro pridem na stražo. Kako se pri tem živi, si lahko misliš. Vkljub temu sem še celo zdrav in skoraj vesel, ali kako: sam „galgenhumor“ me je. Zdaj že dolgo časa deži, mraz in blato nas muči. Ako dojdem zdrav v Celovec, bo velika sreča. Marši domov bodo težavni do Broda. Od Broda čez Sisek - Zagreb bo boljše. — Okoli 12.—15. smo v Mariboru. Nato pojdem domov in pridem okoli 25. novembra, če bom zdrav, v Celovcu k Tebi.

Da je v Celovcu s slovensko rečjo žalostno, obžalujem. Tudi v Ljubljani me pričkanje zelo jezi. Rad bi vedel, kdaj prisijejo Slovanom boljši dnevi . . . Tukaj beremo „Presse“, „Fremdenblatt“, „Tagespost“, „Slov. narod“ in „Bos.-herceg. novine“. Zadnje so suhe. Ko se povrnem, se mislim baviti s študijami o Bosni . . .

G. župnik Trstenjak mi piše, da hočejo njegov god Slovenci slovesno obhajati. Mislim, da bode iz Celovca več telegramov došlo na Ponikvo. Jaz ga hočem obiskati, ko pridem domov . . .

Meni ne bodete čestitali h križcu, kajti naš stotnik ga je dobil, veliko jih ga pa ni dobilo. Jaz sem sam s stotnikom pri kompaniji že od 7. avgusta sem . . . G. G. naj mi bode pozdravljen. Rad bi videl „das windische Haus“; pridno se je delalo, to je res. Čestitam zares Mohorjevemu društvu.

Ne zameri, da tako slabo pišem. Danes dežuje in nas moči. Mrzlo je in človek bi lahko „scviblal“ tukaj na planini med oblaki in kamenjem. „Es wird schon besser werden“, me vedno tolaži.

Pozdravi mi svojo soprogo z otročiči vred!

Ves Tvoj

Sket.

Gospod c. kr. poročnik, adjutant Ivan Fras, Te prisrčno pozdravlja. On je priden slovenski gospod!

X.

Sisek, 12. novembra 1878.

Dragi mi prijatelj!

Prejel sem Tvoje zadnje pismo ravno na poti iz Sarajeva 28. oktobra. Mi smo namreč 26. okt. zapustili Romanjo planino ob 7. uri zjutraj, marširali v Sarajevo ter tam 27. okt. v nedeljo počivali. Ta dan je odrinil polk Marojčić, mi pa z Belgijci v ponedeljek. Vreme je bilo slabo in sam Jupiter Pluvius se je zarotil proti nam in nas ni hotel pustiti iz Bosne.

Posebnosti na maršu ni veliko. Deževalo je razen enega dne vsak dan. Blato do kolena, to je le tukaj v Bosni mogoče, kjer ceste nimajo povsod trdnega podzidja. — Počivali smo razen dva ali trikrat pod milim nebom v blatu in dežju pri ognju. V Žepčah je dva dni snežilo. Tam smo imeli en dan počitka. Na gorah je bilo videti mnogo snega. Dospeli smo v Bosenski brod 8. nov. zvečer ob $\frac{3}{4}$ 4. in čez Savo na staro avstrijsko zemljo pa šele ob $\frac{1}{2}$ 8. Toliko časa se je potrebovalo, da smo se prerinili skoz blato, vodo in vozne kolose, ki ne morejo ne naprej, ne nazaj in se na ladje spravili, da se prepeljemo; kajti pontonski most je šel rakom žvižgat.

Sava je tako narastla, da smo hodili na cesti do trebuha v vodi. Zdaj je vse prestano. Trinajst dni smo na maršu z Romanje planine do Broda; vse je skoraj obupalo, take težave so nas mučile.

Iz Broda smo 9. nov. ob 12. uri odpluli v Sisek. Dospeli smo semkaj 10. nov. zvečer ob $\frac{1}{2}$ 8. uri. Nikjer ni parobrod obstal,

noč in dan smo se vozili brez prestanka. Na noč od 10. do 11. nov. smo morali na parobrodu ostati. Dve noči ni bilo nič spanja, ker ni bilo prostora kje ležati. 11. nov. smo se vkvartirali: jaz sem si kar sam sobo najel ter se začudil veselju, ki me je obšlo, ko sem se prvič lahko vsedel, slekel, umil in legel v snažno posteljo. Zdi se mi, da sem živel kakor divjak. Črni, umazani kakor zamorci, se moramo zdaj kultivirati po našem. Ker smo se nepričakovano hitro pripeljali iz Broda v Sisek, gremo z železnico šele v sredo, 13. t. m. ob 5. popoldne proč in dospemo v Maribor 14. nov. ob 9. uri in 41 minut. Najpoprej vse razorožimo, potem grem čez tri ali štiri dni domov na kakov teden, pridem v Celovec okoli 27. ali 28. nov., kjer se hočemo malo skupaj veseliti . . .

Pozdravi mi pristrčno vse moje kolege, kakor tudi Janežiča, Goléja in več drugih znancev in prijateljev! Zdrav sem, hvala Bogu celò še; ali oslabel sem strašno. Od vseh častnikov sem skoraj samo jaz, ki se nisem ne eden dan mogel svoji službi odreči vsled kake bolezni ali slabosti.

Bodi mi z vso svojo obitelji pristrčno pozdravljen od svojega iskrenega prijatelja

Sketa.

Ravno je prišel telegram, da se danes 12. nov. ob 5. odpeljemo in jutri pridemo v Maribor.

*

Pripisek: V nenavadnih okoliščinah sem bil izročil pričujoča „Pisma“ uredništvu. Baš sem bil pričel prirejati liste za objavo v Zvonu, kar dospe tudi do mene, kakor že do tisočev drugih prej, poziv na vojsko. Naglo sem izročil rokopis nepregledan g. uredniku s prošnjo, da „Pisma“ po svoji trezni razsodnosti priredi in objavi. Mogoče bi bil jaz sam kaj drugače obrnil, to ali ono mesto izpustil, to ali ono obliko po svoje obrnil; a nič ne de: so tem točnejši posnetek pisem vrlega moža, ki jih je nekdam pisal. — Dobra sreča je hotela, da sem nekako v isti smeri in deloma skoro po isti poti kakor poročnik Sket hitel na mesto, kamor me je zvala vojna dolžnost, seveda dandanes po železni cesti, ki drži skoz Bosno in Hercegovino doli v Boko Kotorsko. Mogoče bo tudi meni kdaj usojeno pisati o vojnih dogodkih in dožitkih, množičih se dan na dan, bodisi da jih ohranim v živem spominu ali da so zabeleženi z mrtvo črko. Mogoče — pravim — zakaj kakor pisma, tako ima tudi človek svojo usodo.

Hum v Hercegovini, 12. febr. 1915.

J. Wester, prof.
W. Gubly genova